

LUKÁTS SÁMUEL (1767–1789) RAJZAIRÓL

Kelényi György hetvenedik születésnapjára

Nemrégiben egy érdekes, 13 darabból álló rajzgyűjtemény került magántulajdonból vásárlás útján a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Gyűjteményébe.¹ A rajzok papírra készültek, fekete tussal, lavírozással. A nagyméretű lapok mindegyike jelzett, és 1787, illetve 1788-ból datált. Vannak köztük portrék és zsánerképek, valamint vallásos témájú rajzok, s mindjárt elsőre látszik, hogy bár egyazon kéz munkái, nem egy sorozatot alkotnak.

A szignatúrák szerint festőjük Lukáts Sámuel, aki nagyon rövid ideig, mindössze 22 évet élt, és nagyon keveset is tudunk róla. 1767. június 19-én született Pécelen és 1789. június 16-án halt meg Losoncon. Református lelkészi családból származott, édesapja, Lukáts Mihály református prédikátor volt Pécelen, s testvére volt az a szintén Mihály névre hallgató prédikátor (1773–1837), akinek síremléke ma is áll a losonci református temetőben.² Valószínűleg a festőt is itt temették el: Mocsáry Antal közölte síremlékének feliratát, amely istenfélő, szüleivel szemben engedelmes, rokonait szerető, szerény nemesifjúnak mondja őt, s olyan tehetséges festőnek, aki előtt szép jövő állt.³ Talán nem hiábavaló itt Mocsáry Antalnak mint szemtanúnak, saját szavait idézni: „Egy jeles, és szép reménységet magáról bizonyító ifjúról emlékezetet itten tenni akarok. Ez a’ fent nevezett Pro-Seniornak testvére vala, Lukáts Sámuel, a’ ki Deák korában a’ rajzolásához nagy hajlandóságot látván, ahoz egész szorgalommal kezdett, továbbá a’ festéshez; nem engedett gyengélkedő egészségének, de a’ mennyire a’ festésben nagyobb és nagyobb előmenetelét látta, annál inkább a’ fogyasztó száraz betegeskedés erőteljesítette őtet. Láttam rajzolatjait, láttam festéseit, ’s álmélkodtam ezen nagy talentomon. Az édes atyának, a’ ki

Pétzeli Prédikátor vala, a’ képét rajzolatban láttam, láttam saját mely-képét, melyet tükörbe tekintve feste. Ez a’ midőn a’ külföldre készül, hogy ottan ebben tökéletesíthetné magát, akkor az emésztő betegeskedése őtet lenyomá, és életének 23-ik eszt. meghalván véget vetett azon nagy reménységek-



1. Lukáts Sámuel: Carl Benedikt Geuder von Heroldsberg és fia, Johann Adam Rudolf Carl, 1787. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria



5. Lukáts Sámuel: Bernhard Vogel (1683–1737) rézmetsző, 1787. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria



6. Johann Christoph Vogel metszete Georg Desmarées festménye után: Bernhard Vogel (1683–1737) rézmetsző, 1737

tató rajza is, amely jelenleg is magántulajdonban van.⁶ A lapok közt van még egy zsánerkép két, vidáman iszogató férfival, egy könyvet tartó idős férfi képe, valamint a bűnbánó Mária Magdolna ábrázolása. A képek alatt, elkülönített mezőben egy-egy antik szerzőktől származó idézet áll.

Mindezeket Lukáts Sámuel egy 73 mezzotintót felvonultató metszetgyűjteményből másolta, amely *Ioannis Kupezky, incomparabilis artificis, imagines et picturae...* címmel 1745-ben jelent meg Nürnbergben, s mintegy mintakönyvként szolgálhatott a fiatal festő számára.⁷ A metszetek legnagyobb részét Bernhard Vogel (1683–1737) nürnbergi rézmetsző készítette Johann Kupezky (1667–1740) festményei után. Vogel halála után annak fia, Johann Christoph Vogel (†1750) folytatta a munkát, amelyet végül, már Kupezky halála után Valentin Daniel Preisler (1717–1763/65) fejezett be, és adta ki a teljes gyűjteményt 1745-ben. A magas minőségű mezzotintók – szignatúrájuk szerint – közvetlenül az eredeti festmények után készültek, amelyek nagyrészt Kupezky nürnbergi időszakából valók. A 73 nagyméretű metszetet hat részben rendezték el, minden rész tizenkét metszetet tartalmaz (az első tizenhármát) hierarchikus rendben. A kötetet a *Salvator*

Mundi és a *Mater Salvatoris* képe nyitja, majd az uralkodók, arisztokraták, polgárok, tudósok és művészek képmásai következnek, az egyes fejezeteket végül szentek képei, illetve zsánerek zárják. Az egyes ábrázolásokat antik auktoroktól választott idézetek kísérik, olyanok, amelyek az ábrázolt személyhez vagy témához a legjobban illeszkednek. A tartalomjegyzék pedig legtöbb esetben pontosan megjelöli az ábrázoltakat. A könyvet tartó idős férfinak a „Doctor Judaicus”⁸ címet adja, a *Két vidám ivócimbora* és a szomszédos *Három koldus* esetében azonban csak a „Pictura ad modum Belgarum” kifejezést olvashatjuk.⁹

A sorból némileg kilóg Bernhard Vogel képmása. Ez a metszet ugyanis – amelyet Johann Christoph Vogel készített apjáról Georg Desmarées (1697–1776) festménye nyomán – nem szerepel a kötetben, vagy nem minden kötetben szerepel. Johann Georg Meusel 1800-ban Lipcsében megjelent írásában bemutatta a metszetsorozatot; állítása szerint teljes, 80 lapot tartalmazó példányból dolgozott, s ebben a VI. rész (66. számmal) Bernhard Vogel képével indul.¹⁰ Leírja a lapot, amelyen a művész felesége mellképét tartja, s feliratát is közli. Létezett tehát olyan gyűjtemény, amelyben a Vogel-metszet ben-

ne volt, s nyilván Lukáts Sámuel is ilyenhez jutott hozzá. Kézenfekvőnek látszik, hogy az alkotóművészek képmásait másolásra érdemesnek tartotta, s válogatásában feltehetően a változatosságra is törekedett, hogy minél több műfajban fejleszthesse képességeit. A mezzotinto mint festői hatású sokszorosított grafikai eljárás alkalmasnak bizonyulhatott festészeti gyakorlatok számára. Lukáts törekedett is rá, hogy minél pontosabban másolja e kiváló minőségű, a fény-árnyék kontrasztokat, a különböző minőségű anyagokat érzékenyen visszaadó grafikai lapokat. Ehhez tust használt, és ugyanabban a méretben dolgozott. Igyekezett a képek karakterisztikus jegyeit visszaadni, az arckifejezéseket, tekinteteket visszatükrözni, ugyanakkor nem kerülheti el figyelmünket a helyenként hibás rajz és a stílus vaskossága. Mindazonáltal talán feltételezhetjük azt is, hogy a festővé válni készülő protestáns ifjú számára követendő példa lehetett a magyarországi születésű, szintén protestáns, kiváló tehetségű Johann Kupecky személye és festészete.

Egy másik sorozathoz tartozik az az 1788-ból keltezett hat rajz, amely a magyar történelem jeles személyeit ábrázolja ismert korábbi metszetek nyomán. Esterházy Miklós és Draskovich János portréja Elias Widemann (1619–1652), Thurzó György és Forgách Zsigmondé Egidius II. Sadeler (1570–1629), Thurzó Szaniszlóé Franz Christoph Khevenhüller (1588–1650), Esterházy Pálé pedig Johann Jakob Hoffmann, a herceg udvari rézmetszőjének metszetét másolja. Az ábrázoltakat az köti össze, hogy mindannyian Magyarország nádorai voltak a 17. században, illetve a 18. század elején. Egy nádor-sorozat összeállítása volt tehát a festő célja, talán megrendelésre, amelyhez különböző metszők műveit használta fel mintának. Kérdés, hogy mekkorára tervezte a sorozatot? A hatból ötén, Thurzó György, Forgách Zsigmond, Thurzó Szaniszló, Esterházy Miklós és Draskovich János egymást követően viselték a nádori tisztséget. Utóbbi és Esterházy Pál között két nádor volt, Pálffy Pál és Wesselényi Ferenc, akiknek arcképe feltehetően szintén elkészült, de mára már nincs meg, legalábbis nem ismert. A sor időbeni alsó és felső vége nyitott, csak feltételezhetjük, hogy a festő saját koráig készítette el.

A metszet-előképekből csak magukat az ovális formájú portrékat emelte át, a körülöttük lévő díszes keretelést nem. Lukáts rajzaira ezúttal is jellemző a metszetek minden részletére kiterjedő pontos másolás, ahol lehetséges, a feliratok átvétele. A lapok egyébként befejezetlenek, a portrék köriratait a festő még nem készítette el, de ceruzával helyüket már előrajzolta, és két kép feliratát előzetesen fel is tüntette a lapok alján.



7. Lukáts Sámuel: Thurzó György nádor, 1788.
Budapest, Magyar Nemzeti Galéria



8. Lukáts Sámuel: Esterházy Pál nádor, 1788.
Budapest, Magyar Nemzeti Galéria

Kupezky és Vogel nyomán készült lapok, 1787

1. Savoyai Jenő herceg (1663–1736), hadvezér

Papír, lavírozott tus

Lap: 47,8 × 34,3 cm

Kép: 35,8 × 26 cm

Jelezve: Sam. Lukáts pinxit 1787.

Bernhard Vogel mezzotintója nyomán (Incomparabilis artificis, pars II, nr. 14.)

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.9

A kép alján külön mezőben felirat: Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus EUGENIUS FRANCISCUS, Dux Sabaudiae et Pedemontii, / Aurei Velleris Eques, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliarius Intimus, Consilii Aulae Bellici Praeses Generalis / Locumtenens, S. M. C. et S. R. J. Campi Mareschallus, Legionis Caes. Dimachorum summus Praefectus et Regnorum Pro- / vinciarumque in Italia Vicarius Generalis Caesareus.

2. I. Nagy Péter (1672–1725) orosz cár

Papír, lavírozott tus

Lap: 48,1 × 34,5 cm

Kép: 37,7 × 26,6 cm

Jelezve: Sam. Lukáts pinx. 1787.

Bernhard Vogel mezzotintója nyomán (Incomparabilis artificis, pars V, nr. 50.)

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.10

A kép alján külön mezőben felirat: PETRUS I. sive MAGNUS. / RUSSORUM OMNIUM IMPERATOR & AUCTORATOR / Quid in coelo rerum Pelagoque geratur / Et Tellure videt totumque inquit in Orbem. Ovid.

(Ovidius: Metamorphoses XII. 62)

3. Bernhard Vogel (1683–1737) rézmetsző

Papír, lavírozott tus

Lap: 48 × 34,2 cm

Kép: 36 × 25,8 cm

Jelezve: Sam. Lukáts pinxit 1787.

Georg Desmarées festménye és Johann Christoph Vogel mezzotintója után

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.11

A kép alján külön mezőben felirat: BERNARDUS VOGEL. Calcographus / Natus Norimbergae Anno 1683, den 19 December, denatus Anno 1737, den 10 October.

4. Idős férfi könyvvél – „Doctor Judaicus”

Papír, lavírozott tus

Lap: 47,8 cm × 34,4 cm

Kép: 36 × 26,3 cm

Jelezve: Sam. Lukáts pinx. 1787.

Bernhard Vogel mezzotintója nyomán (Incomparabilis artificis, pars III, nr. 30.)

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.12

A kép alján külön mezőben felirat: Ad summum Sapientis uno minor est Iove. Horatz.

(Horatius: Epistulae I. I. 106)

5. Bűnbánó Mária Magdolna

Papír, lavírozott tus

Lap: 48,1 × 34,5 cm

Kép: 35,7 × 25,5 cm

Jelezve: Sam. Lukáts pinxit 1787.

Bernhard Vogel mezzotintója nyomán (Incomparabilis artificis, pars V, nr. 61.)

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.13

A kép alján külön mezőben felirat: Sed miserere precor, speciosoque eripe damno. Ovid.

(Ovidius: Metamorphoses XI. 133)

6. Carl Benedikt Geuder von Heroldsberg és fia, Johann Adam Rudolf Carl

Papír, lavírozott tus

Lap: 47,8 × 34 cm

Kép: 35,4 × 25,9 cm

Jelezve: Sam. Lukáts pinxit 1787.

Valentin Daniel Preisler mezzotintója nyomán (Incomparabilis artificis, pars I, nr. 4.)

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.14

A kép alján külön mezőben felirat: Omnis in Ascanio chari stat cura Parentis Virgil.

(Vergilius: Aeneis I. 646)

7. Két vidám ivócimbora – „Pictura ad modum Belgarum”

Papír, lavírozott tus

Lap: 48 × 34,3 cm

Kép: 35,8 × 26 cm

Jelezve: Sam. Lukáts pinxit 1787.

Bernhard Vogel mezzotintója nyomán (Incomparabilis artificis, pars III, nr. 36.)
MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.15

A kép alján külön mezőben felirat: Et quibus in solo vivendi caussa palat est. Iuvenal.
(Juvenalis XI. 11)

8. Johann Kupezky és fia

Papír, lavírozott tus

Kép: 35 × 28 cm

Jelezve: Sam. Lukáts pinx. 1787.

Bernhard Vogel mezzotintója nyomán (Incomparabilis artificis, pars IV, nr. 46.)

Budapest, magántulajdon

A kép alján külön mezőben felirat: Joannes Kupezky Pictor et ejusdem Filius / Movet et Caelestia quondam Corde Dolor. Stat.
(Statius: Thebais V. 59–60)

A Nádor-sorozat lapjai, 1788

1. Thurzó György (1567–1616) nádor (1609–1616)

Papír, lavírozott tus

Lap: 47,8 × 33,9 cm

Kép: 20,1 × 15,6 cm (ovális)

Jelezve: Sam. Lukáts pinxit 1788

Egidius Sadeler metszete (1607) után

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.6

Az ovális mező alsó szelete feliratnak van szabadon hagyva, miként a köriratnak ceruzával vékonyan megrajzolt sáv is. A lap alján Lukáts kézírásával a körirat szövege a Sadeler-metszettől eltérő helyesírással: „Ill. Georgius Thurzo de Bethlemlfalva, Comes de Arwa ejusdemque Comitatus, Suprem, ac Perpetuus Comes, Dapiferorum Regalium in Hung. / Magister, S. S. Caes. Reg. Q. Consiliarius”
A papíron vízjel: VR / C & I HONIG, felette címerpajzsban liliom, rajta zárt korona

2. Forgách Zsigmond (1565–1621) felső-magyarországi főkapitány, nádor (1618–21)

Papír, lavírozott tus

Lap: 48 × 34 cm

Kép: 20,1 × 15,6 cm (ovális)

Jelezve: Sa. Lukáts pinxit. 1788.

Egidius Sadeler metszete (1615) után

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.5

A lap alján Lukáts kézírásával a körirat szövege, amely helyesírásban eltér a Sadeler-metszettől: „Comes Sigismundus Forgács de Ghymes, Com. Nograd, Zabolts et Sáros. Comes Iudex Curiae Regn. H. ejusdemque Regni / Supremus Generalis Capitaneus ac S. S. Caes. Maj. Consiliarius”

A papíron vízjel: VR / C & I HONIG, felette címerpajzsban liliom, rajta zárt korona

3. Thurzó Szaniszló (1576–1625) nádor (1622–25)

Papír, lavírozott tus

Lap: 47,8 × 34,1 cm

Kép: 20 × 15,5 cm (ovális)

Jelezve: Sam. Lukáts pinx. 1788.

Franz Christoph Khevenhüller metszete után

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.7

A körirat helye vékony ceruzavonallal van kijelölve.

4. Galántai Esterházy Miklós (1583–1645) nádor (1625–45)

Papír, lavírozott tus

Lap: 48 × 34,3 cm

Kép: 20,2 × 15,7 cm (ovális)

Jelezve: Sam. Lukáts pinxit 1788.

Elias Wideman metszete (1650 körül) után

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.3

Az ovális mező alsó szelete feliratnak van szabadon hagyva, miként a köriratnak ceruzával vékonyan megrajzolt sáv is.

5. Trakostyáni Draskovich János (1603–1648) nádor (1646–48)

Papír, lavírozott tus

Lap: 47,6 × 34,2 cm

Kép: 20,1 × 15,6 cm (ovális)

J.: Sam. Lukáts pinx. 1788.

Elias Wideman metszete (1648) után

MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.4

Az ovális mező alsó szelete feliratnak van szabadon hagyva, miként a köriratnak ceruzával vékonyan megrajzolt sáv is.

A papíron vízjel: VR / C & I HONIG, felette címerpajzsban liliom, rajta zárt korona

6. Esterházy Pál (1635–1713) nádor (1681–1713)

Papír, lavírozott tus

Lap: 48 × 34,2 cm

Kép: 20 × 15,5 cm (ovális)
Jelezve: Sam. Lukáts pinxit 1788.
Johann Jakob Hoffmann metszete után
MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.8

A papíron vízjel: VR / C & I HONIG, felette címer-
pajzsban liliom, rajta zárt korona

JEGYZETEK

1 Nagyházi Galéria 172. árverés. Budapest, 2011. május 17, 11. tétel: Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria (MNG), Grafikai Osztály, ltsz.: F.2011.3–15.

2 *Puntigán József – Puntigán Tünde: A losonci református temető. Notitia Historico-Ethnologica 3.* Szerk. Liszka József. Komárom–Dunaszerdahely 2003, 93.

3 „Hic jacet Spe Beatae Resurrectionis Ingenuus Juvenis Samuel Lukáts. Optima dum viveret indole, eximiis animi dotibus, pietate erga Deum, vitae integritate, obsequentia erga parentes, amore erga sibi proximos, erga omnes alios modestia, et humanitate conspicuus. Pictor, si fata sivistent celebris futurus. Natus Anno 1767. die 19-na Junii, denatus Anno 1789. di 16-ta Junii. Vixit: Annos, numero paucos, firma valetudine pauciores, multo plures pondere, quam numcro, si progressus, quos in Litteris, et bonis moribus fecit, ponderentur.” *Mocsáry Antal: Nemes Nógrád vármegyének historiai, geográfiai és statisztikai esmertetése. Pest 1826, 75–76.*

4 *Mocsáry i. m. 74–75.*

5 *Nagy Iván: Magyarországi képzőművészek a legregibb időktől 1850-ig II. Századok 1874, 98; Ulrich Thieme – Felix Becker: Lexikon der bildenden Künstler XXIII. Leipzig 1929, 461; Garas Klára: Magyarországi festészet a XVIII. században. Budapest 1955, 232; Zádor Anna, Genthon István szerk.: Művészeti Lexikon. Budapest 1967, III. kötet, 123.*

6 Nagyházi Galéria 183. árverés. Budapest, 2012. május 22, 87. tétel

7 Ioannis Kupezky, incomparabilis artificis, imagines et picturae, quotquot earum haberi potuerunt, antea ad quinque dodecades arte, quam vocant nigra, aeri incisae a Bernhardo Vogelio, iam vero similiter continuatae opera et sumtibus Valent. Dan. Preisleri, chalcographi Norib. MDCCXLV. A grafikai sorozatot közli *Eduard Šafařík: Joannes Kupezky 1667–1740. Prag 1928, 155–193; Eduard Šafařík: Johann Kupezky (1666–1740). Ein Meister der Barockporträts. Ausstellungskatalog, Suermondt-Ludwig-Museum, Aachen 2002, 203–210.*

8 *Safařík i. m. 2002, 168.* szerint inkább Szent Ferencet ábrázolja a metszet, amely Kupezky egy elveszett képe után készült

9 A sokáig lappangó Két vidám ivócimboráról legújabbban: *Andrea Rousová: Rediscovered Pendant to Johann Kupezky's Three Beggars. Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts 114–115. 2011, 112–122.*

10 Nachricht vor dem berühmten Portraitmaler, Johann Kupezky, nebst einer zuverlässigen Beschreibung des bekannten Vogel-Preisslerischen Kunstwerks. In: Neue Miscellaneen artistischen Inhalts für Künstler und Kunstliebhaber. Hrsg. von *Johann Georg Meusel. Leipzig 1800.*

About Drawings of Sámuel Lukáts (1767–1789) A graphic series of 13 pieces were acquired by the Hungarian National Gallery from private collection two years ago. They are drawn by the Hungarian painter Sámuel Lukáts (1767 Pécel–1789 Losonc/Lučenec) who died very young, at his age of 22. We knew only two works of him until now. Seven pages of this newly appeared series (portraits, pictures of saints and genres) were made after the Nuremberg engraver, Bernhard Vogel's (1683–1737) mezzotintos that had been published in 1745 in a book entitled *Ioannis Kupezky, incomparabilis artificis, imagines et picturae...* Lukáts used this book as a collection of models for practicing painting. The other six drawings made after various engravings show some important persons of the Hungarian history. All of them were palatines of Hungary in the 17–18th century. The row is incomplete and it is unknown how large it could be, but was made perhaps by commission.

BODA Zsuzsanna Magyar Nemzeti Galéria / Hungarian National Gallery, H-1250 Budapest, Pf. 31.

Kulcsszavak: Lukáts Sámuel, Bernhard Vogel, Johann Kupezky, rajz-sorozat, mezzotinto-sorozat / *Keywords:* Sámuel Lukáts, Bernhard Vogel, Johann Kupezky, series of drawings, series of mezzotintos